

М. О. Гунь, О. В. Оногда, Л. В. Чміль

КЕРАМІЧНІ КОМПЛЕКСИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIII — СЕРЕДИНИ XIV ст. З ПОСЕЛЕНЬ ХОДОСІВКА-РОСЛАВСЬКЕ ТА ІВАНКІВ-3 НА КИЇВЩИНІ

Статтю присвячено порівняльному аналізу двох керамічних комплексів післямонгольського часу на Київщині — морфології, технології та оздоблення основних форм глиняного посуду того часу — горщиків, мисок, глеків.

Ключові слова: кераміка, друга половина XIII — середина XIV ст., поселення, Київщина.

Вивчення особливостей кераміки другої половини XIII — середини XIV ст. на сьогодні залишається одним з найменш досліджених питань середньовічної археології в цілому та археології Київщини зокрема. Як відомо, Батієва навала 1240 р. та подальше ординське володарювання зумовили соціально-економічний занепад суспільства та зниження рівня і якості життя. Нашарування цього часу в містах майже не збереглися, сільські поселення практично недосліджені, а речові знахідки подекуди важко відокремити від ранніх і пізніших [Івакін, 1996, с. 19—23]. На сьогодні 16 селищ, датованих XIII—XIV ст., виявлено в нетипових для давньоруських поселенських структур топографічних умовах: віддалік доріг, у глухих місцях, здебільшого на підвищеннях біля боліт та у заплавах річок [Готун та ін., 2014, с. 121—123]. Саме ці умови відповідають пам'яткам Іванків-3 та Ходосівка-Рославське.

Малодослідженість керамічних матеріалів пов'язана також із деякими питаннями розвитку технології виробництва, адже гончарство продовжувало зазнавати значного впливу давньоруської традиції, що проявилось в побутуванні форм, морфологічно схожих на посуд попереднього періоду, хоча профілювання верхньої частини посудин зазнало суттєвих змін.

Певні проблеми виникають при дослідженні нестратифікованих пам'яток, де лише окремі об'єкти досить умовно можуть претендувати на роль закритих комплексів. За цих умов визначення хронології можливе лише за керамічними знахідками та речами індивідуального характеру з вузькими рамками побутування. Тому виділення гончарних форм досліджуваного періоду та їхній поглиблений аналіз — необхідні умови для адекватного вивчення монгольсько-литовського періоду.

На фоні лакуарності знань про матеріальну культуру Київщини золотоординського часу значну увагу привертають два нововиявлені комплекси, що дозволяють доповнити наші знання з пізньосередньовічної археології. Йдеться про пам'ятки Ходосівка-Рославське та Іванків-3. Насамперед звернемо увагу на загальну характеристику цих пам'яток.

Поселення в урочищі Рославське, розташоване на території Києво-Святошинського району Київської області, досліджується Північною експедицією Інституту археології НАН України з 2007 р. під керівництвом І. Готуна [Готун та ін., 2009, с. 83; 2009a]. Воно розміщене на одному з підвищень обширної заболоченої заплави поруч місця впадіння річок Сіверки та Петиля до долини Дніпра, неподалік від «Круглого» Ходосівського городища, останній етап функціонування якого пов'язаний із давньоруською добою. Раніше, до спорудження дамби на Дніпрі та меліоративних робіт у заплаві, це був острів серед болота. Це багат шарова нестратифікована пам'ятка із нашаруваннями доби неоліту, підгірцівсько-милоградської культури, давньоруського та монгольсько-литовського

часу. Щорічні розкопки виявили низку середньовічних споруд, у заповненні яких та у наколишньому шарі зібрано численний керамічний, остеологічний матеріал, велику кількість речей господарчого, культового, військового призначення, металевих та скляних прикрас [Гуць, 2013]. За результатами аналізу цих матеріалів було зроблено висновки про високий рівень розвитку даного поселення, про що свідчить наявність речей, які традиційна історіографія вважала притаманними лише міському населенню [Готун, 2008, с. 25—34].

Пам'ятка Іванків-3 виявлена та частково досліджена у 2013—2014 рр. В. К. Козюбою і Л. В. Чміль біля однойменного районного центру в Київській обл. Вона займає дюнне підвищення в заплаві лівого берега р. Тетерів [Чміль, Козюба, 2015]. Це — багатшарове нестратифіковане поселення. Тут виявлені матеріали доби мезоліту-неоліту, ранньозалізного часу, кераміку XI ст., другої половини XIII ст., кінця XVI—XVII ст. 2014 р. частково досліджено об'єкт другої половини XIII ст.

Орієнтовна відстань між пам'ятками — близько 100 км. Іванків-3 розміщується в ландшафтній зоні мішаних лісів, Ходосівка-Рославське — на окраїні цієї зони. Матеріали досліджень цих комплексів значно розширюють джерельну базу пізньосередньовічної археології і уявлення про поселенські пам'ятки монгольсько-литовської доби.

Рівень кількісної репрезентативності матеріалів з обох поселень значно відрізняється. Незважаючи на те, що колекційні матеріали Іванкова-3 складають близько 50 одиниць, а Ходосівка-Рославське за дев'ять років досліджень має багатотисячні зібрання гончарних виробів, морфологічні особливості матеріалів з цих пам'яток вражають подібністю. На сьогоднішній день рано говорити про детальний порівняльний аналіз, але часткове порівняння окремих категорій керамічного посуду вже можливе.

Керамічний матеріал другої половини XIII ст. з

Іванкова-3 представлено горщиками (один повного профілю, 21 — верхні частини та вінця), чотирма придонними частинами та двома денцями (рис. 1—3). Доповнюють колекцію фрагменти полив'яних глеків, миски-плошки з плямами поливи та покришки (рис. 4; 8, 6—9; тут і далі див. кольорову вклейку). Колір глини — від світло-сірого до коричневого, із слідами кіптяви. Тісто містить домішки піску, морфологічно відповідає давньоруському. Випал переважно рівномірний, але деякі фрагменти на зламі двошарові. На кількох горщиках є плями і потьоки жовто-зеленої поливи. На деяких посудинах виразно помітні сліди формовки в техніці стрічкового наліпу. Вінця горщиків мають значний початковий відгин і загнутий досередини «чорновий» край, в результаті чого вони набули вигляду злегка потовщених валиків з

Рис. 1. Горщики із об'єкта другої половини XIII ст. на поселенні Іванків-3

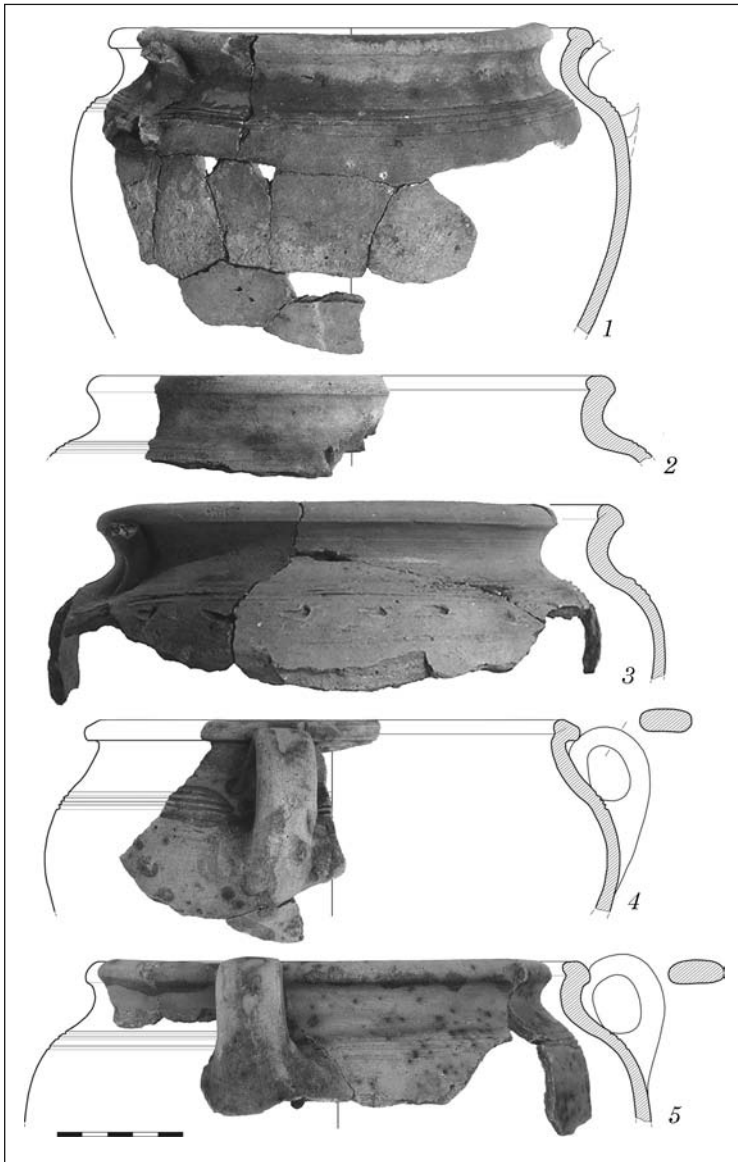

Рис. 2. Верхні частини горщиків із об'єкта другої половини XIII ст. на поселенні Іванків-3

«відтягнутим» нижнім краєм. Декорувалися горщики 3—4 ритованими лініями, в одному випадку — «нігтьовими» вдавленнями (рис. 2, 3). У тісті двох горщиків присутні дрібні лусочки слюди. Один з них не відрізняється профілюванням, але має хвилястий орнамент. Інший — із злегка відігнутих зрізаним вінцем та нетиповою орнаментациєю у вигляді хвиль, розділених врізними лініями (рис. 4, 1, 2). Можливо, це т.зв. «своєрідна» група кераміки, характерна для післямонгольських об'єктів на широких територіях.

Керамічні вироби з пам'ятки в урочищі Рославське включають значну кількість посуду, характерного для території південноруського села, окремі фрагменти довізного посуду (зокрема візантійських амфор, полив'яного глека судацько-кафінської групи), поодинокі уламки плінфи, керамічних плиток.

Для гончарної колекції цього поселення характерний розподіл посуду на тарний, кухон-

ний та столовий. Тарна кераміка репрезентована кількома корчагами, що частково піддаються реконструкції. Кухонні горщики представлені фрагментованими верхніми частинами та вінцями. Виділення нижніх частин горщиків досліджуваного періоду ускладнене однорідністю шару з матеріалами XII — першої половини XIII ст. Верхні частини мають слабопрофільовані масивні, іноді грубі, вінця з направленими вгору внутрішніми закраїнами. Часто їм притаманна характерна для XIII ст. «грибовидність» (рис. 5; 6). Ці горщики умовно поділено на п'ять груп за способами формування закраїни та іншими морфологічними особливостями [Готун та ін., 2014, с. 124—126]. Тісто різних відтінків сірого, коричневого, чорного кольорів. Випал одно-, дво- чи тришаровий. Основною домішкою був пісок у різній концентрації, хоча частими були карбонатні та залізисті вкраплення, які могли бути як окремою складовою, так і входити до складу первинної сировини.

Елементи декору включають прямі та хвилясті лінії, наколи, нігтьові вдавлення. Простежується тенденція до спрощення візерунків, найчастіше трапляється поєднання двох—трьох прямих ліній на плічках посудин. Складніші композиційні елементи зустрічаються, скоріш, як виняток, а не як правило.

Асортимент столового посуду в період монгольсько-литовської доби значно зменшився, його роль почали виконувати звичайні кухонні горщики малого об'єму [Беляєва, 1982, с. 77]. У випадку з поселенням Ходосівка-Рославське досить проблематично визначити хронологію столових виробів, відокремити посуд доби Київської Русі від кераміки наступного історичного періоду. В цілому колекція столового посуду складається з фрагментованих полив'яних і неполив'яних горщиків малого діаметра, глеків, мисок, кухлів, покриток, латки, блюда, які в різній мірі піддаються реконструкціям (рис. 7). Базуючись на перехресному типологічному аналізі між матеріалами з Ходосівки-Рославського та Іванкова-3, можна попередньо припустити, що давньоруська традиція виготовлення полив'яного посуду збереглася і після навали Батия.

На сьогодні вдалося більш точно реконструювати форму одного з поливних глеків: лійковидна горловина плавно переходить у вузьку товстостінну шийку, часто декоровану валиками, з яскраво вираженим спіраль-но-стрічковим наліпом, розширюється в масивне тонкостінне

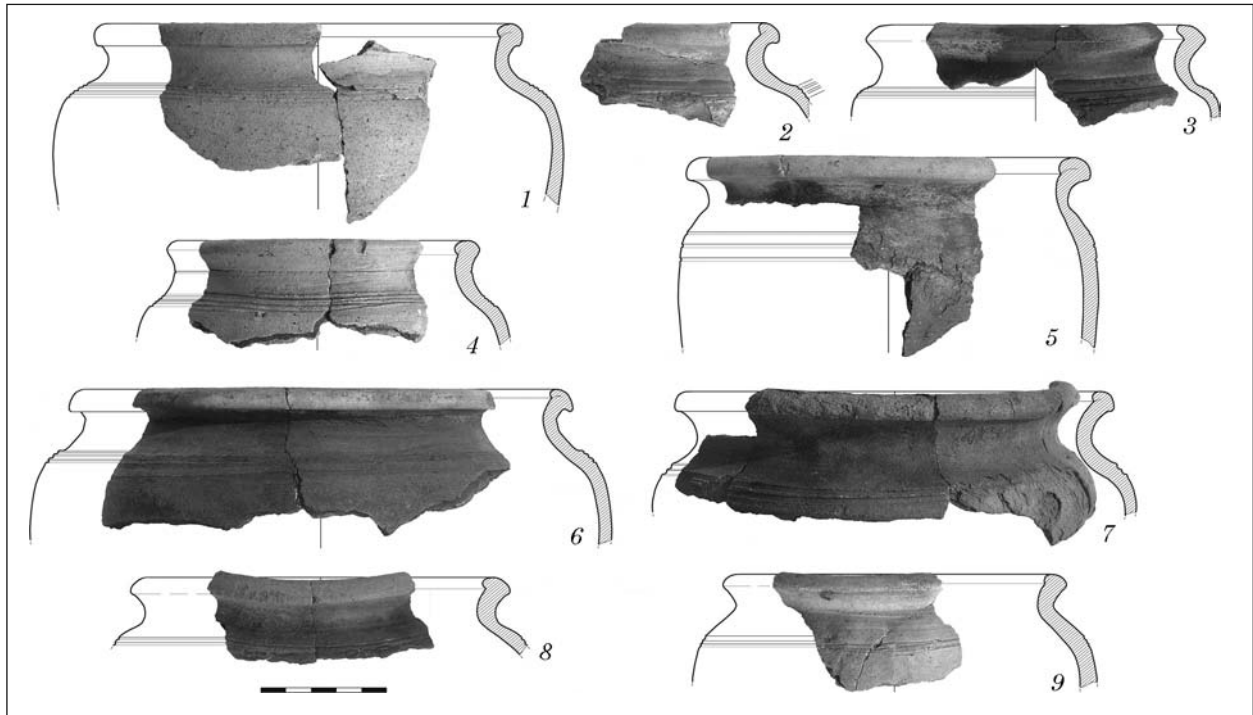

Рис. 3. Вівця горщиків із об'єкта другої половини XIII ст. на поселенні Іванків-3

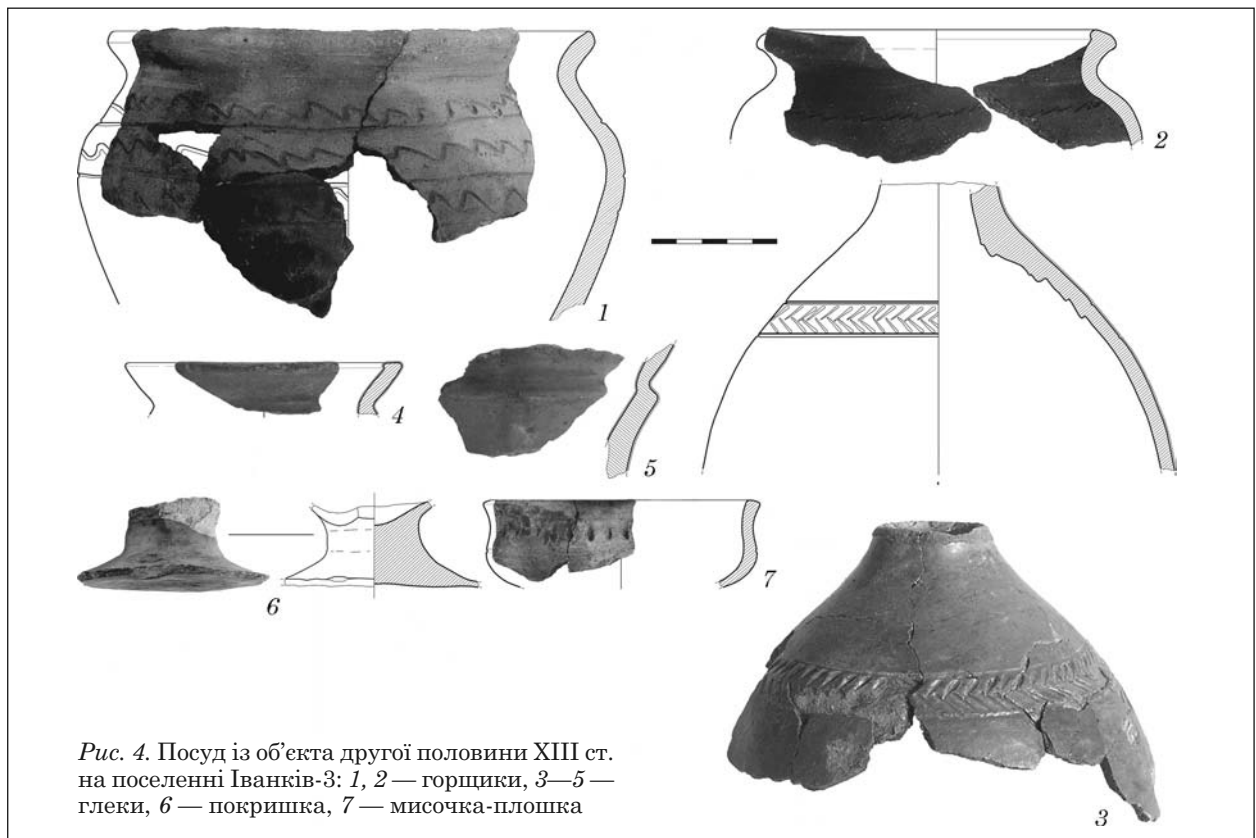

Рис. 4. Посуд із об'єкта другої половини XIII ст. на поселенні Іванків-3: 1, 2 — горщики, 3—5 — глеки, 6 — покривка, 7 — мисочка-плошка

тіло посудини, об'ємом, як мінімум, 2 л (рис. 7, 1; 8, 4). Такі глеки мали видовжені ручки (рис. 8, 5). Пояс в місці найбільшого розширення зазвичай декорувався вишуканим поєднанням ліній, хвиль, завитків, «ялинок», насічок, наколів. Орнаментация столового посуду значно

багатша, ніж кухонного [Готун, Гуць, 2014, с. 41—43].

Також присутня значна кількість фрагментів з одно- та двобічною поливою різних відтінків, уламки з окремими смугами, краплями, бризками (8, 1—4). Детальний аналіз усіх категорій

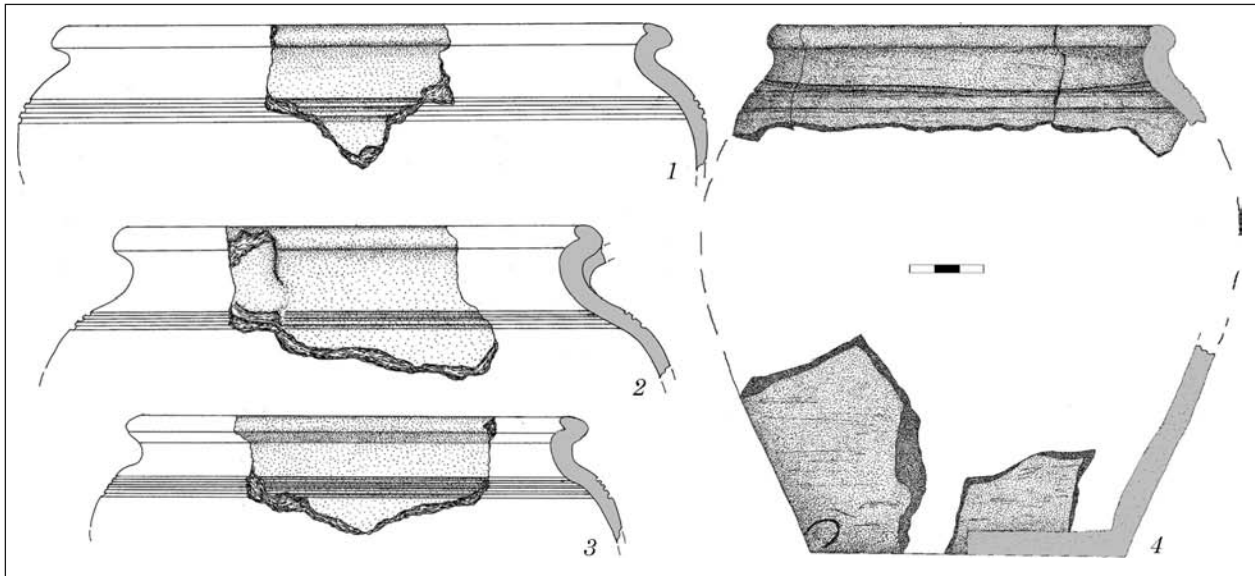

Рис. 5. Горщики з поселення Ходосівка-Рославське

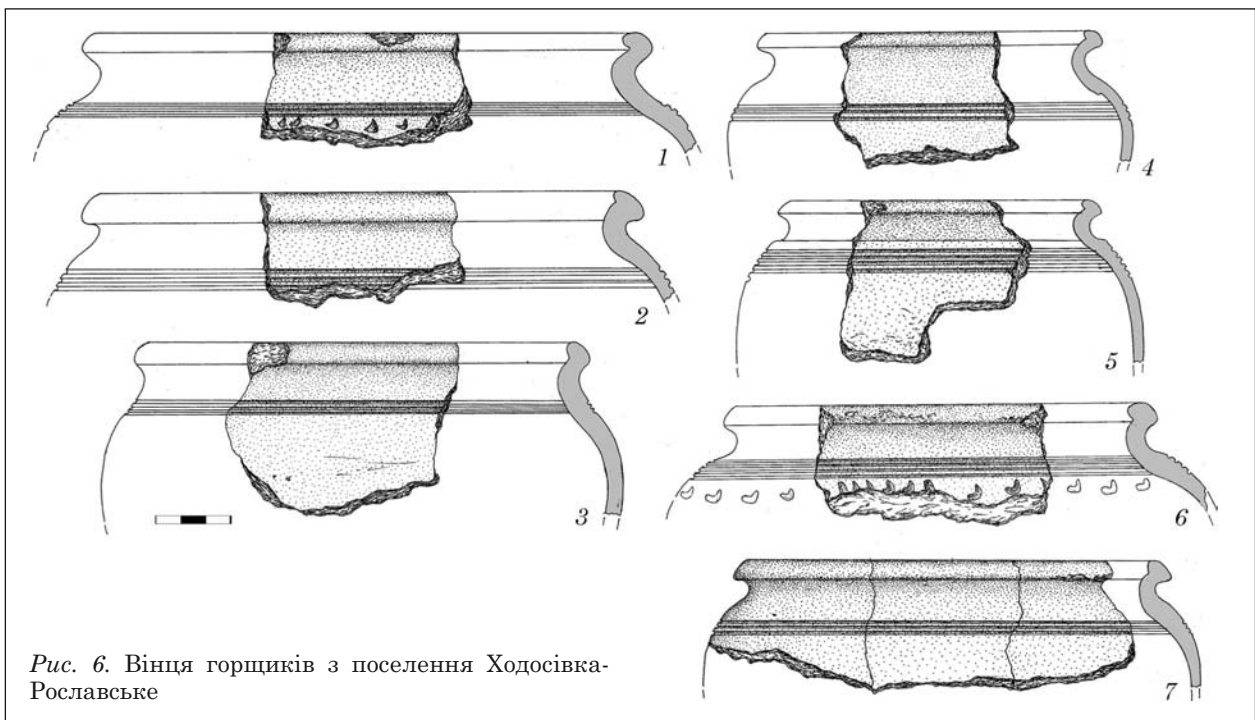

Рис. 6. Вінець горщиків з поселення Ходосівка-Рославське

посуду наведено у публікації М. Гунь [Гунь, 2013].

Перейдемо до визначення спільних рис особливостей кераміки із розглядуваних комплексів. Основною формою посуду для означеної території у розглядуваний час був горщик «класичних» пропорцій з невисокими плавними плічками (рис. 1, 1; 5, 4). Визначальною хронологічною рисою є мікроделювання верхньої його частини. Йдеться про оформлення вінець з потовщенням у формі валика із закраїною, сплющеного валика, «грибоподібного» краю, притаманне для знахідок з обох комплексів. Іншою характерною морфологічною

рисою для цього періоду є коротка конусоподібна шийка горщиків. Усі ці ознаки є проявом еволюції давньоруської гончарної традиції в післямонгольський час. Найпоширенішими типами профілювання вінець горщиків є: валикоподібні із закраїною (тип 1а); «дзьобоподібні» із закраїною (тип 1б); валикоподібні сплющені (тип 2а); валикоподібні сплющені із заглибленням зовні валика (тип 2б) [Оногда, 2012, с. 7].

Технологічно кераміка другої половини XIII ст. з обох поселень досить близька до давньоруської. Горщики виготовлені у техніці стрічкового наліпу, денця мають сліди підсіпки. Орнаментація — переважно лінійним орнаментом на

плічках, рідше — «нігтьовим» візерунком та іншими поодинокими зразками оздоблення. Колір глини — сірий, рожевий, коричневий, часто горщики закопчені, з плямами сірого і чорного кольорів. У тісті є домішка піску. На деяких горщиках фіксуються плями і смуги поливи.

Привертає увагу наявність кераміки «своєрідної» групи, що пов'язується із архаїзацією виробництва. Так, з поселення Іванків-3 походить недбало виготовлений горщик, оздоблений кількома смугами хвилястого орнаменту, з наявністю лусочок слюди в тісті (рис. 4, 1). Нагадаємо визначальні риси даної групи. Специфіка формувальної маси такої кераміки — один з головних чинників виділення гончарних виробів у окрему групу [Оногда, 2007]. Насамперед глиняне тісто дуже різноманітне. Немає сталості й у використанні домішок. Найчастіше використовувався дрібний пісок. Окрім того, до складу глиняного тіста часто додавали жорстку — дрібну чи грубішу, рідше — шамот. Природною домішкою часто є вапняк і залістисті вкраплення. Колір виробів дуже різноманітний: сірий, жовтий, червоний, коричневий і чорний. Такі горщики виготовляли способом стрічкового наліпу на повільному гончарному крузі. Вироби «своєрідної» групи могли випалювати на відкритому вогнищі. Подібні до цього типу вироби мають численні аналогії на території сучасної України: Волині, Буковині, Південному Подніпров'ї. Морфологічно схожа кераміка є в Білорусі та Литві, де датується XIII—XIV ст. [Оногда, 2007, с. 70—74]. Інтерес становлять знахідки з Молдови, де спостерігається не лише наявність аналогічних посудин, а й загалом принципів подібності співіснування досконаліших форм із архаїчними [Бырня, 1991, с. 22, 35—37].

Аналогії виявленим комплексам керамічних виробів другої половини XIII — початку XIV ст. відомі за результатами розкопок інших пам'яток Середньої Наддніпряниці. Зокрема подібні знахідки походять з об'єктів другої половини XIII, XIII—XIV ст. у Києві: з корпусу хористів Михайлівського Золотоверхого монастиря, з пров. Рильський, 5, з вул. Велика Житомирська, 2, вул. Воздвиженська, 25, з території колишнього митрополичого саду Києво-Печерської лаври, а також з поселень Комарівка та Озаричі тощо [Омельченко та ін., 1994; Оногда, 2005]. Прикладом репрезентативної аналогії колекції кераміки, датованої другою половиною XIII — початком XIV ст., є комплекс, досліджений Я. Є. Боровським і О. П. Калюком у 1988—1989 рр. по вул. Велика Житомирська, 2. [Боровський, Калюк, 1993]. Окрім того, валикоподібні вінця (типу 1а) відомі в комплексах другої половини XIII ст. по вул. Велика Житомирська, 2, в об'єкті кінця XIII—XIV ст. по вул. Воздвижен-

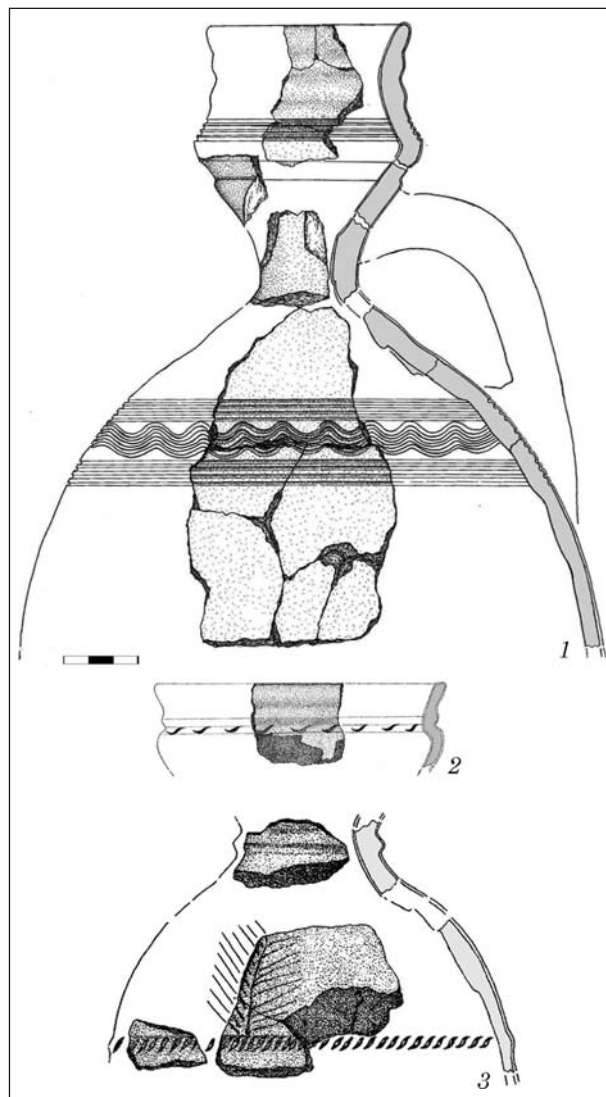

Рис. 7. Посуд з поселення Ходосівка-Рославське: 1, 3 — глеки, 2 — мисочка-плошка

ська, 25, в об'єкті XIV—XV ст. з розкопу по вул. Сагайдачного, 18. На поселенні Комарівка подібні знахідки датуються XIV ст., Озаричі — другою половиною XIII—XIV ст., Жуківці — XIV ст., на Чернігівському дитинці — другою половиною XIII ст. За матеріалами розкопок городища Іван поблизу Ржищева вони відносяться до другої половини XIII ст. Валикоподібні сплюснені вінця горщиків (типи 2а і 2б) виявлено у с. Чаплищі у Посейм'ї, де досліджено житловий об'єкт післямонгольського часу та зібрано кераміку, датовану другою половиною XIII—XIV ст. [Супруненко та ін., 2004, с. 49—51]. Значна кількість кераміки з аналогічним профілюванням вінця відома з розкопок Райковецького городища, час загибелі якого А. П. Томашевський датує 60-ми рр. XIII ст. (1257), а власне керамічний комплекс — у межах середини — третьої чверті XIII ст. [Томашевський, 1999]. Подібні знахідки кераміки також відомі на Інститутській горі у Полтаві, де вони датуються другою половиною XIII—

XIV ст. [Супруненко, Приймак, Мироненко, 2004]. Аналогічний посуд, знайдений на поселенні Комарівка, датується другою половиною XIII — початком XV ст. [Беляєва, Кубишев, 1995], а подібні вінця з городища Іван поблизу Ржищева відносяться до другої половини XIII ст. [Блажевич, 1992, рис. 9].

Щодо асортименту керамічних виробів з досліджуваних комплексів, то домінують, традиційно, горщики, представлені посудинами різного розміру. Окрім них, в обох комплексах присутні цікаві зразки столового посуду. Зокрема зафіксовано дещо подібні між собою мисочки-плошки невеликого діаметра, оздоблені заглибленим орнаментом по зовнішній поверхні тулуба (рис. 4, 7; 7, 2; 8, 9). В колекціях обох комплексів представлені також полив'яні глеки, які за морфологічними та технологічними параметрами відносяться до давньоруської традиції керамічного виробництва (рис. 4, 3-5; 7, 1, 3; 8, 2, 4—8). На деяких із них зафіксовано зразки нетипового оздоблення. Зокрема з поселення Ходосівка-Рославське походить знахідка посудини, вкритої яскраво-зеленою з бірюзовим відтінком поливою та оздобленою валіком з густими похилими довгастими насічками, від якого вгору прокреслена «ялинка» (рис. 7, 3). «Ялинковим» орнаментом, хоча й іншого вигляду, оздоблений глек, вкритий коричневою поливою, з поселення Іванків-3 (рис. 4, 3; 8, 6).

Для обох колекцій характерний значний рівень репрезентованості полив'яного посуду. Поливою вкривали всю поверхню, на значній кількості посуду зустрічаються її плями. Серед виробів з поселення Ходосівка-Рославське присутні вироби, вкриті поливою різних відтінків жовтого, зеленого та коричневого кольорів (рис. 8, 1—5). Полив'яні вироби з Іванкова-3 вкриті коричневою поливою, а також мають плями жовто-зеленої поливи (рис. 2, 1; 4, 3-5, 7; 8, 6—9). Попри унікальність знахідок поливного посуду, зауважимо, що в цілому такі вироби наслідують традиції XI—XIII ст. та представлені посудом, морфологічно відмінним від стандартних типів кухонного та столового.

Таким чином, в колекціях з комплексів Ходосівка-Рославське та Іванків-3 простежується значна кількість паралелей: у способах формовки посуду, морфології, профілюванні, оздобленні, а також — у доволі високому рівні репрезентованості полив'яних виробів. Все це підтверджує еволюційність розвитку наддніпрянського гончарства у післямонгольський час та наявність умовно сталої традиції для зазначеного регіону.

Беляєва С. О., Кубишев А. І. Поселення дніпровського лівобережжя X—XV ст. (за матеріалами поселень поблизу сіл Комарівка та Озаричі). — К., 1995. — 112 с.

Беляєва С. А. Южнорусские земли во второй половине XIII—XIV вв. — К., 1982. — 117 с.

Блажевич Н. В. Керамика Ржищевского комплекса XI—XIII вв. // Древнерусская керамика : Сб. статей. — М., 1992. — С. 21—35.

Боровський Я. Є., Калюк О. П. Дослідження Київського дитинця // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984—1989 рр. : Зб. наук. праць. — К., 1993. — С. 3—42.

Бырня П. П. Из истории исследования Старого Орхея (1946—1958 гг.) // Археологические исследования в Старом Орхее. — Кишинев, 1991. — С. 5—43.

Готун І. А. Неординарність давньоруського села на прикладі селища Ходосівка-Рославське // Археологія. — 2008. — № 3. — С. 25—34.

Готун І., Гунь М. Керамічний комплекс поселення Ходосівка-Рославське як показник духовної культури мешканців // Наукові записки На УЖМ. — Т. 153: Теорія та історія культури. — К., 2014. — С. 40—46.

Готун І., Гунь М., Сухонос А. Південні київські передмістя в епоху Синьоводської битви (на прикладі селища Ходосівка-Рославське) // Наукові записки КДПУ. Серія: Історичні науки. — Вип. 20: Синьоводська битва 1362 р. в контексті середньовічної історії Східної Європи. — Кіровоград, 2014. — С. 121—131.

Готун І. А., Казимір О. М., Сухонос А. М. Розвідкові роботи навколо Ходосівки // АДУ 2006—2007 рр. — К., 2009. — С. 82—83.

Готун І. А., Сухонос А. М., Казимір О. М. Нове давньоруське селище поблизу Ходосівки // АДУ 2006—2007 рр. — К., 2009а. — С. 84—86.

Гунь М. О. Керамічний комплекс середньовічного поселення Ходосівка-Рославське // Археологія і давня історія України. — Вип. 11: Середньовічні міста Полісся. — К., 2013. — С. 31—46.

Івакін Г. Ю. Історичний розвиток Києва XIII — середини XVI ст. — К., 1996. — 272 с.

Оногда О. В. До хронології кераміки Києва другої половини XIII ст. // Магістеріум. — 2005. — Вип. 20: Археологічні студії. — С. 88—93.

Оногда О. В. До питання про своєрідну групу кераміки післямонгольського часу // Магістеріум. — 2007. — Вип. 27: Археологічні студії. — С. 70—74.

Оногда О. В. Кераміка другої половини XIII—XV ст. : Автореф. дис. ... канд. іст. наук. — К., 2012. — 19 с.

Омельченко Ю. А., Тесленко І. Б., Чміль Л. В. Українська наддніпрянська кераміка XIV—XVIII ст. : Методичні рекомендації. — К., 1994. — 50 с.

Супруненко О. Б., Приймак В. В., Мироненко К. М. Старожитності золотоординського часу Дніпровського лісостепового Лівобережжя. — К. ; Полтава, 2004. — 82 с.

Томашевський А. П. Райковецький археологічний комплекс та перспективи сучасних науково-інформаційних підходів // Бердичівська земля в контексті історії України. — Житомир, 1999. — С. 57—61.

Чміль Л. В., Козюба В. К. Дослідження об'єкта другої половини XIII ст. біля Іванкова на Київщині // АДУ 2014. — К., 2015. — С. 107—109.

М. А. Гуць, Е. В. Оногда, Л. В. Чміль

**КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ
ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIII —
СЕРЕДИНЫ XIV ВВ. ИЗ ПОСЕЛЕНИЙ
ХОДОСОВКА-РОСЛАВСКОЕ
И ИВАНКОВ-3 НА КИЕВЩИНЕ**

Особенности материальной культуры послемонгольского времени на сегодняшний день остаются одним из наименее изученных вопросов средневековой археологии. Поэтому особенного внимания заслуживают два новооткрытых поселения — Ходосовка-Рославское и Иванков-3. Первое из них находится на границе лесостепи и Полесья и является многослойным памятником со слоями древнерусского и золотоордынского времени без стратиграфического их разделения. Второе — многослойное поселение в Киевском Полесье на р. Тетерев. Здесь исследован объект второй половины XIII в., который можно считать условно закрытым комплексом. На первом поселении обработано свыше 5000 фрагментов керамики, на втором — меньше 50, поэтому пока можно лишь выборочно сравнивать отдельные категории керамических сосудов.

Основной формой посуды на обоих памятниках был горшок «классических» пропорций. Определяющей хронологической чертой является форма венчика в виде валика с закраиной, уплощенного валика, «грибовидного» края, а также короткая конусоподобная шейка. Посуда представлена также мисочками-плошками и кувшинами. Технологически керамика второй половины XIII в. из обоих поселений близка к древнерусской, хотя есть небольшое количество сосудов архаического вида. Для обеих коллекций характерно значительное количество поливной посуды. Наличие многих параллелей в коллекциях комплексов Ходосовка-Рославское и Иванков-3 подтверждает постоянную традицию керамического производства для указанного региона в послемонгольское время.

Ключевые слова: керамика, вторая половина XIII — середина XIV в., поселения, Киевщина.

M. O. Gun, O. V. Onohda, L. V. Chmil

**CERAMIC COMPLEXES FROM
KHODOSIVKA-ROSLAVSKE AND
IVANKIV-3 SETTLEMENTS
OF KYIVAN REGION
(2nd half of the 13th — mid. 14th centuries)**

Material culture of the Post-Mongolian period features remain to be among the less explored problems of medieval archaeology. Due to this, two newly discovered settlements at Khodosivka-Roslavske and Ivankiv-3 areas are of special attention. The first one is located at the borderland of forest-steppe and Polissian (forest) regions. It is a multi-layered settlement which includes the Old Rus and Golden Horde layers without stratigraphical differentiation. The second one is a multi-layered settlement in Kyivan Polissya region on the Teteriv river. The conventionally closed complex of the second half of the 13th c has been studied there. More than 5000 pottery fragments from the first settlement have been worked out and less than 50 — from the second one. That's why the selective comparative analysis of definite ceramic ware categories only is available.

The main ware type of the both settlements is a pot of «classical» proportions. Its chronological distinctions we retrace in the form of rims of several types, such as rim of the rolled form with an inner edge, flat-rolled rim, «mushroom-like» rim as well as rim with short conic neck. Brown ware is also represented with little pans and jugs. Pottery from the both settlements of the second half of the 13th c is similar to the Old Rus ceramics; however few vessels of archaic type are available. Both collections represent a great extent of glazed ware. Many parallels in the Khodosivka-Roslavske and Ivankiv-3 complexes evidence constant tradition of pottery production in the mentioned area in the Post-Mongolian period.

Keywords: ceramics, 2nd half of the 13th — mid. 14th centuries, settlement, Kyivan region.

Одержано 4.04.2016

До статті М. О. Гунь, О. В. Оногди, Л. В. Чміль «Керамічні комплекси другої половини XIII — середини XIV ст. з поселень Ходосівка-Рославське та Іванків-3 на Київщині»

Рис. 8. Фрагменти полив'яного посуду з поселення Ходосівка-Рославське (1—5) та Іванків-3 (6—9)